

עזרת בני מדות פ"ד מ"ז יוסף כהנים רעז

וז"ל ואבן שתיה לפני הארון שממנה נשתת העולם ע"כ, מוכח מזה דהארון לא היה עומד על האבן. הנה אם כן מדברי התנחומא מוכרח לומר שלא היה האבן באמצע קודש קדשים, דהא לקמן הבאתי דברי הגמרא דמסכת מגילה (י" ע"ב) דהארון היה לו עשר אמות לכל רוח, אם כן מוכח מזה שהארון היה באמצע, ואם כן ממילא מוכח מזה שאבן שתיה שהיה לפני הארון לא היה באמצע. (וז"ל בעל לחם שמים יומא פ"ה מ"ג, ואפשר דאבן שתיה היתה רחבה יותר מהארון ומושכת חוץ למקומו של ארון, ועליה היה נותן גם הקטורת בפניו ממנה העודף מתחת הארון ולהלן שהוא מכון כנגד בין הבדים, ולא על פניה באמצע מקום ארון ממש הניח המחיתה, וכן נ"ל עכ"ל):

אבל הרמב"ם ז"ל כתב בריש פ"ד מהלכות **בית הבחירה** וז"ל אבן היתה בקדש הקדשים במערבו שעליו היה הארון מונח ולפניו צנצנת המן ומטה אהרן עכ"ל, וכתב עליו הכסף משנה שמצא כתוב דאיתא בברייתא דמלאכת המשכן פ"ד עכ"ל. הרי דסבירא ליה שהארון היה מונח על האבן וכמו שכתב החנוכה הבית הנ"ל באות נ"ג. אכן מה שכתב הרמב"ם דהארון היה במערבו של קודש קדשים חלקו עליו בעלי תוספות ז"ל בבבא בתרא דף כ"ה ע"א בד"ה וצבא השמים, וז"ל וא"ת ואמאי לא נדע מקום תפילה מבית המקדש שהיתה שם שכינה במערב, וי"ל דמשם אין ללמוד דאף על גב דשכינה בכל מקום, אי אפשר להשים ארון וכפורת אלא בצד אחד, וריצב"א אומר דמשם אין ללמוד דשכינה במערב, דנהי דבית קדש הקדשים היה במערב המקדש, מ"מ הארון שהשכינה שם כדכתיב (שמות כ"ה כ"ב) ונועדתי לך שם היה במזרח בית קדש הקדשים עכ"ל. ובמנחות דף צ"ח ע"ב בד"ה דוחקין כתבו שהארון היה באמצע:

והתוי"ט ז"ל בפ"ה דיומא מ"ב בד"ה אבן הביא דברי הרמב"ם ז"ל הנ"ל והביא גם בשם התוספות דבבא בתרא פ"ב

באחורי בית הכפורת כיון שלא היו חלונות בקודש קדשים:

ולבאורה תירץ זה מסתבר טפי מתירוצו של הבית דוד, דדוחק מאד לומר שלא יתיירא לשנות אם היה יודע שרואין אותו כי בנפשו הוא, דבוודאי היו פרחי כהונה מפצעים את מוחו בגזירין אם היו רואין אותו משנה, ואף על פי שאינו מחוייב מיתה בידי אדם, מ"מ מצינו שהכהנים היו מעגישים את הכהן העובד בטומאה במיתה אף שאינו מחוייב מיתה בידי אדם (ונראה שכל כהן שעובד עבודה במקדש שחייב עליה מיתה בידי שמים, היו פוצעים אותו בגזירין, ועיין בר"ש ז"ל במסכת כלים פ"א, והוא משום תוספת זריחתם וקדושתם) כל שכן כאן שכפרת כל ישראל תלויה בזה. ועוד יש לומר כי שמא לא רצו להביט דרך לול או דרך חלונות שמא יזונו עיניהם בחנם, דשמא אינו צדוקי, וכן כתב תפארת ישראל שם ביומא אות כ"ט (ואף דאין מתכוין מ"מ הא לכתחילה אסור ועיין מה שכתבתי לעיל פ"ג מ"ח). ומשום הכי בחרו טפי בשבועה בשגם דק"ל (גדרים ח' ע"א) שנשבעין לקיים המצוה וזה שפיר טפי מליזון עיניו. עוד הקשה שם המים חיים בהלכות עבודת יום כפורים דמה מהני להשביעם הא לפי דעתם דטועים הם הפרושים ואנוסים הן בדעתם אולי יהיו נשבעים לשקר כדי לקיים מצות הקטרה לפני ולפנים כתקנה, ותירץ שם ב' תירוצים, ואולי י"ל דידעו חכמים ולא סבירא ליה דשבועות אונסים מותרים דזה נפיק רק מדרש ולהו לית להו דרש, ועיין שם בתירץ הב', והוא כעין תירץ זה. עיין תוס' רע"ק הובא דברי מים חיים הנ"ל, עיין תפארת ישראל שם יומא פ"א מ"ה אות כ"ח תירץ ג"כ שני תירוצים בזה:

ה בית קודש הקדשים. פה היה ארון הקודש ובתוכם הלוחות בימי בית ראשון עומד על אבן שתיה גבוה שלש אצבעות, כן כתב החנוכה הבית והתבנית היכל סימן רי"ד. אכן בתנחומא פרשת קדושים (אות י') דף קי"ט ע"א בדפוס ווין הוא בדף קס"ט ע"ב איתא

באמצע, וכשנגנו הארון נסתלק הנס ועדיין היה מונח האבן במערבו כן נ"ל, ובזה נסתלק תמיהת התוי"ט בפ"ה דיומא מ"ב שתמה על רבינו שכתב כאן במערבו והרי במגילה אמרו ארון שעשה משה יש לו עשר אמות לכל רוח וכו' ע"ש. ולפי מה שכתבתי לא קשיא מידי, דבמערבו קאי רק אאבן, (ר"ל דאבן גופיה בימי בית שני היה במערב ובימי בית ראשון כשהיה עליו הארון ניתק האבן עמד באמצע). ועוד נראה לומר דאפילו אם נאמר דגם ארון קאי אין סתירה מברייתא דמגילה, די"ל דרבינו מפרש לכל רוח היינו מן הצדדים, אבל לפניו היה כ' אמות, וכן כתב הרשב"ם להדיא בכבא בתרא דף צ"ט ע"א, עכ"ל בתיקוני הטעות. ור"ל דבאמת היה הארון עומד במערב ממש, ואם כן שפיר יש לו כ' אמה עד כותל מזרחי, אך מה שאמרו חז"ל שיש לארון עשר אמות לכל רוח, היינו לצפון ולדרום שהיה עשר מכאן ועשר מכאן, אבל לא במזרח ובמערב דבמזרח היה כ' אמה, ובמערב ולא כלום, עיין שם שכתב לימין ולשמאל, מורה כמו שכתבתי. ונמצא השתא דלהרמב"ם והרשב"ם היה עומד במערב ממש, ולהתוספות הנ"ל היה עומד או במזרח או באמצע, והתבנית היכל ס"פ פרק כ"ג סימן רי"ד סבירא ליה כרמב"ם דאבן שתיה וארון היה במערב*:

הנ"ל שכתבו שהיה במזרח וכתב עליהם ששניהם לא ביארו זו מנין להם, וזה שמצא הכסף משנה כתוב על פיסקא דריש פ"ד מהלכות בית הבחירה דאיתא הכי במלאכת המשכן פ"ד ע"כ, לא לזה שכתב במערבו קאי, שדיקדקתי באותה ברייתא ולא מצאתי בה כלל מזה (האמת הוא כן כדבריו) אלא קאי על מה שאמר ולפניו צנצנת המן וכו', דההוא הוא דאיתא התם, ועוד שאילו לזה נתכוון עדיין לא יצא הרמב"ם מידי קושיא למה לו לפסוק כברייתא חיצונה ודלא כברייתא שבגמרא, אלא מעולם לא נתכוון הכסף משנה להעיר על זה וצ"ע. (ר"ל שהכסף משנה בא רק להתעורר מאין הוציא שהיה לפניו צנצנת המן, ועל זה כתב שמצא כתוב בברייתא דמלאכת המשכן איתא כן) גם על התוספות צ"ע עכ"ל, עיין לחם שמים יומא פ"ה (מ"ג) שם שיישב קושית התוי"ט ז"ל על הרמב"ם ועל התוספות ז"ל: **ומצאתי** בתיקוני הטעות שבסוף החלק שלישי של רמב"ם דפוס ברדיטשב בפ"ד מהלכות בית הבחירה שכתב שם על הרמב"ם ז"ל וז"ל, אבן היתה בקדש הקדשים במערבו שעליו היה ארון מונח, הא דכתב במערבו קאי על האבן ולא על הארון, דמתחלה היה האבן במערבו, ואחר שנתנו הארון עליו נעשה נס והיה הארון עומד

פנות העזרה

***עיין** במנחת חינוך מצוה צ"ה דף ק"ה ע"ג שכתב שם ז"ל ונראה קצת טעם לרמב"ם דהיה מונח במערב כיון דמערב עיקר השראת שכינה (כ"ב כ"ה ע"א), אם כן ארון דהוא עיקר השראת שכינה, כודאי היו מקרבין לצד המערבי. וסברת הריצב"א דהיה במזרח, דידוע דנכנסין לבית קדש הקדשים אם היה צריך תיקון וכו', עיין כאן בר"מ פ"ז ובכא בתרא י"ד ע"א תוספות ד"ה שלא דכתבו דיכולים ליכנס לקדש הקדשים לתקן ספר תורה שלא יתעפש ויתקלקל, וידוע שאין סומכין על הנס וכו', אם כן למה ירחיקו אותם מפתח קודש קדשים, דאם יצטרכו תיקון ילכו בכל קדש הקדשים עד המערב או עד האמצע וליפוש בהליכה, על כרחך סברתו דהיו מקרבין אותו למזרח היינו סמוך לפתח, וכשהיה צריך תיקון לא היו הולכין בקודש קדשים רק מעט עכ"ל:

ועל פי סברא זו י"ל עוד בזה דגם לצורך ההקטרה והזאה הוה ניחא טפי לקרבו לצד מזרח, כדי שלא יצטרך כל כך לגשש, וכמו שכתבתי שם בשם הירושלמי בר"ה בית קדש הקדשים ד', ואין סומכין על הנס שילך לאורו של ארון. ורבינו בחיי ז"ל פרשת תרומה (שמות כ"ו ל"ג) כתב ג"כ שהיה במערב, עוד כתב שם שלפני הארון היה מונח בגדי כהן גדול עם שארי דברים שהיה לפניו:

ואבן לא על הרע"ב לחודיה הנה תלונת הבית דוד הנ"ל דהא לא מלבו פירש כן, אלא הוציא כן מהגמרא שם, דעל הפיסקא ושתייה היתה נקראת הביא שם בגמרא הברייתא דתנא בה שממנה הושתת העולם, משמע דהגמרא הביא ברייתא זאת לפרש בזה מלת שתיה הנאמר במשנה. וגם אמרו שם עוד אחרי זה ד"ל, תנן (ר"ל תנן במשנה זו) כמ"ד מציון נברא העולם עכ"ל, משמע דהגמרא מפרשת מה שאמרו במשנה שנקראת שתיה שהיא על שם שממנה נשתת העולם, ואם כן איך נאמר שהמשנה חולקת על התוספתא שהיא הברייתא שהביא הגמרא על פירוש המשנה, וגם רש"י ז"ל שם במשנה כתב על מה שאמרה המשנה ושתייה היתה נקראת ד"ל ושתיה וכו' מפרש בגמרא עכ"ל. הרי לך שגם רש"י ז"ל סבירא ליה דהגמרא מפרש את המשנה בברייתא שמביא עליה. ובאמת מה שהוכיח הבית דוד ממה שאמרה המשנה שהיתה האבן מימות הנביאים הראשונים שלא היתה האבן הזאת מימות בריאות עולם, אינה הוכחה כל כך, ד"ל דלעולם שהיתה מבריאות עולם, אך מה שאמרה במשנה מימות נביאים הראשונים הכוונה הוא שהם גילו את האבן הזאת, כי אולי שעד הנה היתה נתכסה בעפר והם באו וגילוה, דהא פירש שם רש"י דהני נביאים הראשונים היינו דוד ושמואל, ואם כן שפיר י"ל שהם הם שגילוה כי כבר ידוע דדוד בנה את יסודות בית המקדש, וודאי דאותו הבונה את היסודות מסתמא משהו את הקרקע ומצא את האבן*. וכיבד וטיאט מעליה את העפר כי ידע בקבלה משמואל רבו שזה הוא מקום הארון, ואם כן שפיר יפול לומר על זה מימות נביאים

והטעם שנקראת האבן זו שתיה פירשו ד"ל ביומא דף ג"ד ע"ב בברייתא לפי שממנה הושתת העולם, ור"ל שמשם נברא העולם וכדמוכח שם בגמרא אחר זה. אבל הרמב"ם ז"ל בפירוש המשנה שם כתב ד"ל ופירוש שתיה יסוד, ובאמת כי מקום העבודה יסוד העולם כמו שזכרנו בתחלת אבות עכ"ל. לפי זה משמע דסבירא ליה להרמב"ם דאינו בהכרח לומר שהשתיה באמצע העולם אלא כיון שהעבודה הוא יסוד העולם לכן נקרא שתיה. וצריך להבין זה למה לא פירש כפשוטו וכפי המורה לישנא דגמרא. אכן מיושב זה על פי מה שכתב הבית דוד שם על הרע"ב ז"ל בפ"ה דיומא מ"ב שכתב שם הרע"ב ז"ל ושתיה היתה נקראת על שם שממנה נשתת העולם שבה יסד הקב"ה את עולמו, שתיה יסוד עכ"ל. וכתב שם הבית דוד על זה ד"ל איברא דהכי אמרינן בתוספתא מיהו מדתנינן במתניתין ואבן היתה שם מימות נביאים הראשונים, משמע להדיא דפליגא אתוספתא, (ר"ל דמשמע שהנביאים הראשונים הניחו אז שם את האבן ולא היתה מבריאת העולם) ולפיכך לא הוה ליה להרע"ב למישבק מתניתין מפני התוספתא, ותו דאיהו לאפרושי מתניתין אתי, ואיך יתכן לפרש בה דבר שהיא סותרת אותו, והרמב"ם נשמר מזה וכתב ד"ל ופירש שתיה יסוד ובאמת כי מקום העבודה יסוד העולם ע"כ, עכ"ל הבית דוד. ואפשר שלפי זה שפיר נוכל לומר דאמצע עולם הוא בשיתין שתחת המזבח, וכמו שכתבתי לעיל פ"ג מ"ג בד"ה לשית ב' בשם מחנה ארון שכן סבירא ליה לר' יהושע, ונמצא עתה מיושבין דברי הרמב"ם הנ"ל:

פנות העזרה

*ומה ראה דלאו דוקא היסודות בלחוד עשה דוד אלא גם הריצפה עשה, עיין זבחים דף כ"ד ע"א דאמרו כי קדיש דוד ריצפה. עיין שם בתוס' ז"ל בד"ה הואיל:

הראשונים, שהם הם גילו והראו אשר עד הנה היתה מכוסה בעפר מבלי הראות מקום תחנות הארון הקודש ומבלי יעבור וידרוך עליו פרסת הרגל*:

ובפרט לפי מה שכתבתי לעיל בשם תיקוני הטעות שברמב"ם דסבירא ליה דמתחלה היתה האבן במערבו, וודאי אי אפשר לומר כמו שכתב הבית דוד, דאם כן כיון שמימות נביאים הראשונים היתה והם היו שמואל ודוד, והכוונה שהם הניחוהו שם לצורך הארון, אם כן תיקשי למה הניחוהו במערבו, וכי לא ידעו שארון יהיה באמצע, וטפי הוה ליה להניחו באמצע, דהא אם נאמר שהם הניחוהו שם וודאי ידעו איה יהיה מקום הארון, אלא על כרחך לומר שהאבן הזה היה מימי בריאת העולם, אלא הנביאים הנ"ל הם שגילוה ולא זוה ממקומה, אף על פי שנאמר שידעו שהארון יהיה באמצע אפילו הכי לא זוה ממקומה, משום דכיון שמצאוה כן במערבו הבינו דוודאי מהצורך הוא כן, ואי משום שהארון צריך שיהיה באמצע, מ"מ מסתמא יהיה בזה נס שמאליו יזוז ממקומו, (ומה שאין כן אם נאמר שהם הניחוהו שם א"א לומר כן שסמכו על הנס, דהא קי"ל דאין סומכין על הנס) ובאמת מה שהיה במערבו הוא לצורך, והיינו כדי שבבית שני יחזור האבן למקומו מהאמצע למערב. מה שאין כן אי נאמר שהם הניחוהו במערבו כדי שבבית שני יחזור למקומו במערבו, תיקשי וכי היאך יעשו פעולה ועשיה המורה על חורבן בית ראשון, וסימנא לפרענות לא עבדינן. ומה שבנה שלמה מטמוניות לצורך הטמנת הארון בסוף בית ראשון, וכמו שכתב הרמב"ם בפ"ד מהלכות בית הבחירה (ה"א), שאני, כיון שדבר זה הוא הכרח היינו לצורך ההטמנה, וידע שהדרות

שבשעת החורבן לא ידעו ולא יחכמו כל כרחך לבנות מטמוניות עקומות בחכמה נפלאה כאשר החכים הוא לבנות, דוודאי בחכמה גדולה היו בונים אלו מטמוניות עקומות מבלי שישגיג שום שכל אנושי להשיג מבואות אותן המטמוניות, כי בחכמה גדולה בנה אותה כאשר ראוי והגון לחכם כמוהו, אבל הנחת האבן במערבו שאין צורך כלל לזה למה יעשוה, דממה נפשך אם יצטרך להיות במערבו ממילא מאליו יחזור שם. ואם כן הרי לך דלפי מה שכתב בתיקוני הטעות הנ"ל ודאי מסתבר לפרש דמה שאמרה במשנה מימות נביאים הראשונים היינו שהם גילו מעליה העפר וכמש"ל, ואם כן אין מקום להכרחת הבית דוד הנ"ל. ואם כן אכתי דברי הרמב"ם צריכין עיון למה לא פירש כפשוטו וכמש"ל. וכן בירושלמי ביומא פרק הוציאו לו אמרו שם דר' יוחנן ור' חייא פירשו טעם אל מה שנקרא שתיה שהוא על שם שממנה נשתת העולם, ואפשר לומר דגם הרמב"ם ז"ל אין חולק על הגמרא בברייתא הנ"ל, אלא בא להוסיף עוד טעם במה שנקראת שתיה שהוא משום שהעבודה הוא יסוד העולם ונתייחד העבודה שהוא יסוד העולם על מקום שממנה הושתת העולם, ועל ידי זה יתקיים העולם, כן אפשר לומר בכוונת דברי הרמב"ם ז"ל מבלי שנצטרך לומר שיחלוק על הברייתא והגמרא והירושלמי הנ"ל:

והרד"ק ז"ל במלכים א' ו' פסוק י"ט כתב וז"ל, ומה שאמר הכין פירשו חז"ל, כי שלמה צפה ברוח הקודש שסוף הבית ליחרב, וחפר בקרקע הדביר ובנה שם מקום לגנוז בו הארון סמוך לחורבן הבית, ובנה אותו במטמוניות עקומות ועקלקלות, והניח אבן על פי המקום ההוא, ועל האבן ההוא

פנות העזרה

*בסליחות ליטא סימן מ"ו בפתיחה לצום גדליה, ז"ל רבוצה עליו אבן שתות חטובים, שם ינון עליו חקוק במכתבים, תואר שם המפורש בתווי גלובים עכ"ל:

היה הארון מונח, ויאשיהו גזו הארון שם עכ"ל, וזהו כר' יהודה בן לקיש וכעולא אליבא דרשב"י דסבירא ליה דארון במקומו גנוז (יומא נ"ב ע"ב) וכמש"ל. וזהו מה שכתוב בדברי הימים ב' ל"ה ג' ויאמר ללויים וגו' תנו את ארון הקודש בבית אשר בנה שלמה בן דוד מלך ישראל וגו' ע"כ, ר"ל בבית היינו באותן מטמוניות הנ"ל אשר בנה שלמה לצורך הטמנת הארון. ולפי זה משמע לכאורה שהאבן הזאת לא היה כאן קודם שלמה, אלא שלמה כשבנה אותו המטמון אז הניח על פי פתחה את האבן הזה. ואפשר עוד לומר דדברי רז"ל הנ"ל פליג על משנה דיומא הנ"ל, דמשנה דיומא הנ"ל סבירא ליה דגניזת הארון היה במקום אחר לא במקום האבן הזה, ועיין בגמרא דיומא דף נ"ג ונ"ד דמוקמינן למשנה דיומא דלא סבירא ליה שבמקומו גנוז, אלא סבירא ליה שגלה לבבל, ואח"כ מוקים למשנה דשקלים דסבירא ליה דבלשכת דיר העצים גנוז. עוד אפשר לומר דמה שאמרה משנה הנ"ל מימות נביאים הראשונים היינו נמי שלמה ג"כ, ולא דווקא שמואל ודוד לחודיהו, אלא כולם יחד היו בעצה בזה, ויש לעיין בכל זה:

ובענין הארון שהיה בבית ראשון נמצא פלוגתא בין חז"ל אם היה אותו ארון שעשה משה, או שלמה עשה ארון חדש, דהנה במדרש רבה שמות פרשה ח' פיס' א' איתא חז"ל, שלמה אמר הפסוק הזה בשעה שהכניס הארון לבית קדש הקדשים עשה ארון של עשר אמות, כיון שהגיע לפתח בית

המקדש היה הפתח של עשר אמות והארון של עשר אמות, ואין עשר אמות יכולין להכנס בתוך עשר אמות וכו', כיון שבא להכניסו לא היה יכול וכו' ע"כ. וכתב שם המתנות כהונה שכן הביא הילקוט תהלים בשם התנחומא ז"ל עכ"ל. וכתב עוד שיש מדרשים סוברים שלא עשה שלמה ארון, ואותו ארון שעשה בצלאל לא היה יכול להכנס מפני שהשערים נדבקו זה בזה עכ"ל*: **וכן איתא במדרש רבה נשא פי"ד וכן איתא בגמרא שבת דף ל' ע"א, וכן מוכח בגמרא במסכת מגילה דאיתא ארון שעשה בצלאל היה בבית ראשון, דאמרינן שם בדף י' ע"ב חז"ל, תניא ארון שעשה משה יש לו עשר אמות לכל רוח ע"כ, ובבית ראשון מיירי שם שהיה הקודש קדשים עשרים על עשרים, ולכן היה לו עשר אמות לכל רוח, הרי מוכח בהדיא דבבית ראשון היה ארון של משה. וכן כתב ג"כ בילקוט שמעוני פרשת תרומה סימן שס"ז חז"ל, אף על פי שעשה שלמה תבנית כל הכלים, תבנית הארון לא עשה, שנאמר (מלכים א' ח' ג') ויבואו כל זקני ישראל וישאו הכהנים את הארון עכ"ל, והוא מבריייתא דמלאכת המשכן פ"ז. ור"ל שהוצרכו לנשאו ממקום שנטה לו דוד אהל ממרחק מקום, וזה היה ארון של משה, דאלו הוה ארון חדש לא היו צריכין לנשאו, דמסתמא היה עושאו אצל מקום שעשה כל מלאכת הקודש, והיינו בסמוך למקום בית המקדש, אלא ודאי שהיה ארון של משה, כן נראה כוונתו (ויש לעיין). הרי דבבית ראשון היה ארון של משה. וכן**

פנות העזרה

***וכן איתא במדרש תילים קפיטל כ"ד חז"ל, והיה השער קטן חמש אמות ארכו (ר"ל גבהו דבשער גבהו הוא ארכו) ושתיים וחצי רחבו, והארון היה אמתים וחצי ארכו, ואמה וחצי רחבו, וכי לא היה אמה וחצי נכנסת בתוך שתיים וחצי אלא באותה השעה דבקו שערים זה בזה, ע"כ, (לדעתי צ"ע דהא היו בולטים על כל פנים שתי אמות, ואם כן ממילא אין יכול ליכנס, ואם נאמר שהיו יכולים לזוז מתחילתם לסופם, הוה אחי שפיר, ועיין אור החיים ז"ל פרשת תרומה פסוק כ"ה פסוק ט"ז, ואולי בעיקום יכולים להכניס, ויש לעיין):**